

LITERATURA POLSKA W ŚWIECIE

**KATEDRA MIĘDZYNARODOWYCH
STUDIÓW POLSKICH**

**KATEDRA LITERATURY PORÓWNAWCZEJ
SZKOŁA JĘZYKA I KULTURY POLSKIEJ**

UNIwersytet ŚLĄSKI W KATOWICACH

KOMITET NAUKOWY

**ROMUALD CUDAK, MARIA DELAPERRIÈRE,
MARIAN KISIEL, KRZYSZTOF KŁOSIŃSKI,
KRZYSZTOF KRASUSKI, MICHAŁ P. MARKOWSKI,
TOKIMASA SEKIGUCHI, JOLANTA TAMBOR,
KRIS VAN HEUCKELOM**

LITERATURA POLSKA W ŚWIECIE

TOM VII REPORTAŻ W ŚWIECIE ŚWIATOWOŚĆ REPORTAŻU

POD REDAKCJĄ
KATARZYNY FRUKACZ

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Śląskiego
KATOWICE 2019

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3902

Redaktor serii: Kultura i Język Polski dla Cudzoziemców
ROMUALD CUDAK

Recenzenci
MAGDALENA PIECHOTA
ANDRZEJ ZIENIEWICZ

© Copyright 2019 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
Wszelkie prawa zastrzeżone

Redakcja i korekta
ZESPÓŁ

Projekt okładki i szaty graficznej
MAREK FRANCIK

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne 9

I. REPORTAŻ W ŚWIECIE

CYRKULACJE REPORTAŻU

LIDIA TANUSZEWSKA
Odbiór reportażu literackiego w przekładzie na język macedoński 17

CRISTINA GODUN
Echa polskiej szkoły reportażu w Rumunii po 1989 roku 26

OŁESIA NACHLIK
„Terytorium zaufania” – polski dyskurs wokół reportażu ukraińskiego
oraz ukraińska recepcja reportażu polskiego jako wskaźniki zmian
w polsko-ukraińskim dialogu kulturowym XXI wieku 39

GRZEGORZ CZERWIŃSKI
„Reportaż literacki” w Rosji i w Polsce. Kilka uwag nie tylko o genologii 57

MAGDOLNA BALOGH
Reportaż i okolice: tradycje i związki dwóch pogranicznych gatunków
w literaturze węgierskiej 67

EMIGRACJE (W) REPORTAŻU

MAŁGORZATA ANNA PACKALÉN PARKMAN
Dążenie do prawdy czy utrwalanie mitów? O Szwecji z bliska i z daleka 79

6 Spis treści

- KATARZYNA FRUKACZ
Szwedzki Polak – polski Szwed. Maciej Zaremba Bielawski
wobec polskości i polskiej szkoły reportażu 95
- ANNA MUSIALIK-CHMIEL
Śni mi się po polsku – motywy emigracyjne w reportażu radiowym 111

II. ŚWIATOWOŚĆ REPORTAŻU

PRZESZŁE I DZISIEJSZE. REPORTAŻ W DOBIE KRYZYSÓW

- AGNIESZKA NĘCKA
(Bez)silność wobec Historii. O *Wyspie Węży* Małgorzaty Szejnert 129
- MARINA ILIE
Miejsca „nie-zamieszkalności” w świecie obozów koncentracyjnych
(na przykładzie reportażu *Farby wodne* Lidii Ostalowskiej) 137
- EDYTA ŻYREK-HORODYSKA
Tropy pamięci. Reportażowe narracje o wojnie na Bałkanach
w ujęciu komparatystycznym 146
- PIOTR JAKUBOWSKI
Reporter jako towarzysz i jako świadek – literatura *non-fiction*
wobec tak zwanego kryzysu uchodźczego 158
- ANNA POMIANKOWSKA-GABARA
Dalekie i bliskie: polscy reporterzy o problemach współczesnego świata 172

SWOJE I OBCE. REPORTAŻ W INTERFERENCJACH

- MONIKA WISZNIOWSKA
Współczesny polski reportaż literacki wobec Inności 187
- MARGRETA GRIGOROWA
Polski Beduin i Polak-Indianin – konstrukcje i dekonstrukcje
Kazimierza Nowaka i Dariusza Rosiaka 199
- ANDRZEJ KALISZEWSKI
Polski reportaż *gonzo* na tle historii i teorii podgatunku 215

ODLEGŁE I NIEDALEKIE. REPORTAŻ W POPRZEK DYSKURSÓW

IDA JAHNKE

„Aktualność jako dzieło sztuki”.

Debory Vogel koncepcja literatury faktu 233

PRZEMYSŁAW PIETRZAK

Od powieści w odcinku do reportażu prasowego

– kompozycja, kontekst, funkcja 247

ANNA DEPTA

Dom żółwia. Zanzibar Małgorzaty Szejnert. Między opowieścią
geohistoryczną a reportażem historiograficzno-etnograficznym

264

MAGDALENA OCHWAT

Reportaż w świecie szkoły

280

ANNA SZUMIEC

Wokół prozy podróżniczej Tomasza Różyckiego.

Tomi. Notatki z miejsca postoju

295

SŁOWO WSTĘPNE

ANALIZUJĄC ODMIENNE TRADYCJE DZIENNIKARSTWA LITERACKIEGO W RÓŻNYCH kręgach kulturowych, amerykański komunikolog i medioznawca John C. Hartsock określił reportaż jako gatunek z jednej strony odzwierciedlający specyfikę obszaru, na którym występuje, z drugiej natomiast – w dużej mierze kosmopolityczny i przekraczający granice narodowe¹. Właśnie ten dualizm i wynikające z niego niuanse – estetyczne, klasyfikacyjne, tożsamościowe, społeczne – wyznaczają tematykę niniejszej publikacji, lokującej tytułową konwencję gatunkową w kontekście procesów globalnej cyrkulacji i recepcji literatury faktu oraz szerzej pojętych mechanizmów cywilizacyjnych ery współczesnej. Z zamieszczonych w tomie artykułów polskich i zagranicznych badaczy wyłania się obraz reportażu jako fenomenu zarazem obecnego w świecie i światowego, narodowego i transnarodowego – będącego przedmiotem międzykulturowych i interdyscyplinarnych odczytań, lecz jednocześnie formą rezonującą z tendencjami pokrewnymi Baumanowskim metaforom „upłynnienia”, „odkotwiczenia” i „wtórej barbaryzacji” dzisiejszej rzeczywistości².

Szkice ujęte w tak zdefiniowane ramy problemowe zostały podzielone na dwie części. Pierwsza oscyluje wokół zagadnienia obecności i recepcji literatury reportażowej w świecie – przede wszystkim jej odbioru na wybranych narodowych rynkach wydawniczych. Szczególny nacisk jest tu kładziony na rolę reportażu w budowaniu interkulturowego dialogu czytelniczego oraz na paralele i rozbieżności między polskim modelem tego gatunku i jego realizacjami zagranicznymi. Osobny blok tematyczny tworzą teksty podejmujące kwestię motywów emigracyjnych i związanych z nimi narracji tożsamościowych, rozpatrywanych zarówno

¹ J.C. Hartsock, *Literary Reportage. The “Other” Literary Journalism*, w: *Literary Journalism across the Globe. Journalistic Traditions and Transnational Influences*, red. J.S. Bak, B. Reynolds, Amherst-Boston: University of Massachusetts Press, 2011, s. 23.

² Zob. Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, przeł. T. Kunz, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2006, s. 5–25; tenże, *Jak stać się obcym i jak przestać nim być*, w: tegoż, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Warszawa: Wydawnictwo Sic!, 2000, s. 35–67.

w odniesieniu do indywidualnych biografii reporterów-wychodźców, jak i treści konkretnych (nie tylko piśmiennych) utworów reporterskich.

W drugiej części zbioru zawarto artykuły zgrupowane wokół trzech antynomicznych kategorii przedmiotowych, reprezentujących przewodnią dla całego segmentu ideę światowości. Sekcja *Przeszłe i dzisiejsze* gromadzi analizy polskich i zagranicznych reportaży dokumentujących doświadczenia rozmaicie pojmowanych kryzysów: tych współczesnych i tych – choć, jak się okazuje, tylko z pozoru – minionych. Autorzy poszczególnych szkiców koncentrują uwagę na reporterskich świadectwach konfliktów zbrojnych i mniej lub bardziej dosłownych kataklizmów, które skutkują upadkiem wartości stojących u podstaw porządku etyczno-społecznego, uwikłaniem człowieka w Historię i trybiki maszyny politycznej, a nade wszystko: nieprzepracowaną i dziedziczoną przez kolejne pokolenia traumą. Reportaż jawi się w tych rozważaniach jako gatunek „światowy” w sensie pełnionej przez siebie uniwersalnej roli – rezerwuaru pamięci indywidualnej i zbiorowej, a w wielu przypadkach także i literackiego miernika człowieczeństwa.

W sekcji *Swoje i obce* figura światowości została powiązana z właściwą formule reportażowej podatnością na interferencje kulturowe i poetykalne. Owe wpływy i zależności odnoszone tu są, po pierwsze, do pojęcia Inności jako centralnej kategorii poznawczej reportażu, która – zdaniem Ryszarda Kapuścińskiego – umożliwia konfrontację z kodami obcych kultur i tym samym kreowanie lustrzanego odbicia kultury rodzimej³. Po drugie, opozycja swojskości i obcości odsyła do podjętej w wybranych artykułach próby zestawienia ze sobą odrębnych sylwetek twórczych reporterów oraz odległych – zdawałoby się – konwencji obrazowania, zaczerpniętych z różnych tradycji narodowych omawianego gatunku.

Dopełnieniem wizji reportażu jako formy „światowej”, bo otwartej na rozmaite tendencje i nurty, a w konsekwencji podlegającej nieustannym fluktuacjom w zakresie poetyki i modeli percepcji rzeczywistości, jest sekcja ostatnia, opatrzona hasłem: *Odległe i niedalekie*. Tytułowy dystans dzieli odmienne praktyki dyskursywne, przez pryzmat których autorzy kolejnych szkiców analizują twórczość reportażową i okołoreportażową. Wśród wspomnianych dyskursów znajdują się te bliższe reportażowi ze względów genetycznych – jak łamy prasowych kolumn z przełomu XIX i XX wieku bądź międzywojenne teorie faktografizmu literackiego – oraz te dalsze i mniej oczywiste: od geohistorii i studiów postkolonialnych po przestrzeń sali lekcyjnej i poetyckiej frazy.

Zawartość tomu, który oddaje do rąk Czytelnika, zdaje się zatem wskazywać, że dzięki swej elastycznej formule gatunkowej i naturalnej predyspozycji do adaptacji w zmiennych realiach współczesnego świata reportaż skutecznie odze-

³ Zob. R. Kapuściński, *Ten Inny*, Kraków: Znak, 2006, s. 14.

gnał się od etykiety „gorszego brata literatury” – zakwestionowanej już w latach 60. XX wieku przez redaktorkę i propagatorkę prozy reporterów Krystynę Goldbergową⁴. Przyjęta w niniejszej książce „światowa” perspektywa refleksji nad tym gatunkiem stanowi próbę wzbogacenia dotychczasowych studiów mu poświęconych oraz wykorzystania potencjału poznawczego tkwiącego w interdyscyplinarnych i komparatywnych badaniach twórczości niefikcjonalnej na arenie międzynarodowej. Wierzę, że dopiero rozpoczętych.

Katarzyna Frukacz

⁴ Zob. K. Iglicka-Goldbergowa, *Gorszy brat literatury?*, „Życie Literackie” 1964, nr 51, s. 3, 9.

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3787-6
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3844-6
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 19,0. Ark. wyd. 22,0.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 34,90 zł (w tym VAT)

Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7–9, 71-063 Szczecin